

pısı, dinleri, gelenekleri, şehirleri, posta sistemleri, yabancıları kabul usulleri, ordu teşkilâtı, hazineleri, imparatorluk sayrıları, hapishaneleri, resmî bayramları, devletin idarî bölgeleri, tarım ve bahçevanlığı, ilmi ve sanatı, eğlenceleri, kanunları ve eğitim sistemi, Batı dünyasıyla münasebetleri, İslâmiyet'in Çin'deki durumu, Çinlilerin bozkırlı insanlarla, Tibetlilerle ve Hintlilerle münasebetleri, tapınakları, sikkeleri ve kâğıt paraları, hukukları, resimleri ve resim koleksiyonları, başşehirlerindeki festivalleri, takvimleri, Çin tarihinin devirleri, batı bozkırlarında yapılan savaşlar hakkında bilgi verilmektedir. Çağdaş Ming hânedanının yıllığından alınan bu bilgilerin genellikle abartılı olduğu anlaşılmaktadır.

Ali Ekber'in eserini yazarken daha önce İslâm âleminde Uzakdoğu'ya ve bilhassa Çin'e dair yazılmış kitaplardan, özellikle Tımurlular tarafından 1419'da Çin'e gönderilen elçilik heyetine Şâhruh'un oğlu Baysungur adına katılan Gıyâseddin Nakkaş'ın 1422'de kaleme aldığı 'Acâ'ibü'l-leâ'if' ile 851'de Çin'e giden Süleyman et-Tâcir'e atfedilen *Ahbarü's-Şin ve'l-Hind* adlı eserden faydalandığı tahmin edilmektedir (İA, I, 318). *Hıfâyname*, 1500'lü yıllarda Çin'in durumu hakkında yer yer oldukça değerli bilgiler vermesi yanında Yavuz Sultan Selim'in Uzakdoğu'ya karşı olan ilgisini de göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bazı nüshaları bulunan eserin (Âşir Efendi, nr. 249; Reîsül-küttâb Mustafa Efendi, nr. 609, 610) Kahire'de Dârü'l-kütübü'l-Misriyye'de de bir nüshası vardır (Mecâmiu Fârisî, Tal'at, nr. 17, vr. 67-128).

Farsça kaleme alınan *Hıfâyname*, III. Murad zamanında (1574-1595) kimliği meçhul bir kişi tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Mukaddimesinde "Hitâ ve Hotan ve Çin ve Mâçin mulûklerinin kânûn-nâmesi" olduğu belirtilen bu çevirinin *Tercüme-i Kânûnnâme-i Hitâ ve Hotan ve Çin ve Mâçin* adıyla Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunan nüshası (Esad Efendi, nr. 1852) 995 (1587) tarihini taşımaktadır. Hıtay veya Hitâ, Sarı Nehir ile Çin Seddi arasındaki bölgenin adı olup merkezi Pekin idi. Hoten, Turfan'ın güneybatı eyaleti durumundaydı ve İslâm kaynaklarında bütün Kuzey Çin ve Doğu Türkistan'ı içine alacak şekilde kullanılıyordu. Çin veya bazı nüshalarda geçen Mâçin ise (Sanskritçe Maha-Çin: Büyük Çin) Çin'in geri kalan kesimini ifade ediyordu. Bazı nüshaları *Kânûn-*

nâme-i Çin ü Hitâ adını taşıyan (Ali Ekber Hitâî, neşreden in önsözü, s. 19, krş. *Keşfü'z-zunûn*, II, 1314) Türkçe tercüme, 1270 (1854) yılında İstanbul'da Mühendishâne-i Berri-i Hümayun Matbaası'nda *Tercüme-i Târîh-i Nevâdir-i Çin ü Mâçin* adıyla basılmıştır.

Hıfâyname 1883 yılında Ch. Schefer tarafından incelenmiş (bk. bibl.), ardından H. Leberecht Fleischer eserin Türkçe tercümesinin ilmî değerini ortaya koymuştur (bk. bibl.). Paul Ernest Kahle *Hıfâyname*'nin diğer Farsça nüshaları üzerinde çalışmış ("Eine Islamische Quelle über China um 1500", AO, XII [1943], s. 91-110) ve 1948 yılında Âşir Efendi nüshasını esas alarak Zeki Velidi Togan'ın yardımıyla eseri yayıma hazırlamış, ancak bu çalışma basılmamıştır. Eserin Farsça tam metni, Kahire nüshası esas olmak üzere çeşitli nüshalardan faydalanılarak ortaya konmuş, bir değerlendirme yazısı, Türkçe tercümenin tıpkıbasımı ve Çin'le ilgili diğer bazı eserlerle birlikte İrec Efşâr tarafından Tahran'da yayımlanmıştır (1357 hş., 1372 hş.; eserle ilgili çalışmalar için bk. Ali Ekber Hitâî, s. 22-29).

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Ekber Hitâî, *Hıfâyname* (nşr. İrec Efşâr), Tahran 1357 hş., neşreden in önsözü, s. 19, 22-29; *Ming Shih* (Ming Hânedanı Yıllığı), 14 Hsien Tsung bl., s. 161-182; 15 Hsiao Tsung bl., s. 183-198; *Keşfü'z-zunûn*, III, 1314; Ch. Schefer, *Mélanges orientaux*, Paris 1883, s. 31-84; H. Cordier, *Histoire de la Chine*, Paris 1920, III, 44-50; Lin Yimin, *Ali Ekber'in Hıfay-name Adlı Eserinin Çin Kaynakları ile Mukayese ve Tenkid*, Taipei 1967; Zeki Velidi Togan, *Bugünkü Türklü Türkistan ve Yakın Tarihi*, İstanbul 1981, s. 116, 177; a.mlf., *Tarihte Usul*, İstanbul 1981, s. 249; a.mlf., "Ali Ekber", IA, I, 318-319; S. Buluç, "On a Few Turkish Books of Travel About Far East", *International Conference on China Border Area Studies*, Taipei 1985, s. 1001-1003; H. L. Fleischer, "Über das Türkische Chatay-name", *Kleine Schriften*, III, Leipzig 1888, s. 214-225; M. Fuad Köprülü, "Sefaretnâme ve Neşri Hakkındaki Mülâhazalar", *MTM*, II/5 (1331), s. 351-368; P. Kahle, "Eine Islamische Quelle Über China um 1500", AO, XII (1934), s. 91-110; Bekir Sıdkı Kütükoğlu, "Cihannümâ'ya Dair", *Bilgi*, XI/128, İstanbul 1955, s. 11, 12; İsmail Aka, "Seyyid Ali Ekber, Hitâyname", *TTK Belleten*, L/197 (1986), s. 603-605; Tahsin Yazıcı, "Ali Akbar Ke'tâ'i", *Elr*, I, 857.

AHMET TAŞAĞİL

HITBE

(bk. NİŞAN).

HITTA

(bk. HITAT).

HIYÂR

(bk. MUHAYYERLİK).

HIYÂR

(الخيار)

Ta'dilin dördüncü mertebisini belirten bir hadis terimi.

Sözlükte "iyi, hayırlı, işe yarar, üstün" gibi anlamlara gelen ve kıyas dışı yapıda bir ism-i tafdîl olan *hayr* kelimesinin çoğuludur. Hadis terminolojisinde râvinin güvenilir bir kimse olduğunu ifade etmekle birlikte İbn Mehdî'ye göre "sika" lafzının altında yer alan bir ta'dil terimidir. Cerh ve ta'dil lafızlarını derecelendiren ilk âlim olarak bilinen İbn Ebû Hâtîm bu lafzı zikretmemiştir. Ancak onun tasnifini benimseyen İbnü's-Salâh, bu terimin ikinci mertebedeki ta'dil lafızları arasında bulunduğunu belirtmiştir. Zehebî ve İrâkî'ye göre üçüncü, İbn Hacer ve onun taksimini benimseyen Süyûtî ve Sindî gibi hadis bilginlerine göre dördüncü, Sehâvî'ye göre ise beşinci mertebede yer alır. Hakkında bu terim kullanılan râvinin dinî yönden mükemmel, fakat ilmî yönden biraz eksik olduğu anlaşılır. Genellikle "hiyârü'l-halk" veya "hiyârü'n-nâs" şeklinde terkip halinde kullanılmakla birlikte "hayr" veya "hayyir" şeklinde de kaydedilmiştir.

Haklarında hiyâr lafzı kullanılarak ta'dil edilen râvilerin rivayetleri Tirmizî'nin "hasen" dediği, Ebû Dâvûd'un ise herhangi bir şey söylemediği ikinci derecede sahih hadisler olup "hasen li-zâtihi" derecesinde kabul edilmektedir. Genellikle sünenlerde yer alan bu tür hadisler, tenkitçilere göre makbul olup "mütâbî" veya "şâhid" denilen destekleyici (âdid) başka rivayetler yardımıyla "sahih li-gayrihi" seviyesine yükselir ve delil kıymeti kazanır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, I, 10, 160; II, 37; VIII, 99; İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadis*, s. 123; Sehâvî, *Fethu'l-muğis*, I, 364-365; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, Kahire 1966, I, 343, 344; Ali el-Kârî, *Şerhu Nuḥbe*, Beyrut 1398/1978, s. 235; *Tecrid Tercemesi*, I, 392; Leknevî, *er-Reḥ ve't-tekmil*, s. 115; Ahmed M. Şâkir, *el-Bâ'ışu'l-ḥaşiş*, İstanbul 1987, s. 106; Talat Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, Ankara 1980, s. 138; Abdullah Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, İstanbul 1987, s. 69; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 131; Ahmet Yücel, *Hadis İstilahlarının Doğuşu ve Gelişimi: Hicrî İlk Üç Asır*, İstanbul 1996, s. 126; Ermin Aşıkutlu, *Hadiste Ricâl Tenkid*, İstanbul 1997, s. 175-176.

SELMAN BAŞARAN